

Тюхтій М.П., д. е. н., професор
Запорізька державна інженерна академія
Староверов В.О., магістрант
Запорізька державна інженерна академія

МІСЦЕ І РОЛЬ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ КРУГООБІГУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Тюхтій М.П., Староверов В.О. Місце і роль необоротних активів у системі кругообігу капіталу підприємства. У статті розглянуто поняття необоротних активів та їх класифікацію. Розкрито місце необоротних активів у системі кругообігу капіталу підприємства.

Ключові слова: необоротні активи, капітал, нематеріальні активи, гудвіл, відтворення, потенціал підприємства.

Тюхтий М.П., Староверов В.А. Место и роль необоротных активов в системе кругооборота капитала предприятия. В статье рассмотрены понятие необоротных активов и их классификация. Раскрыто место необоротных активов в системе кругооборота капитала предприятия.

Ключевые слова: необоротные активы, капитал, нематериальные активы, гудвилл, воспроизведение, потенциал предприятия.

Tyukhty M.P, Staroverov V.A. Place and role of non-current assets in the circulation of capital of the enterprise system. The article deals with the concept of non-current assets and their classification. Place of disclosure of non-current assets in the circulation of capital of the enterprise system.

Key words: non-current assets, capital, intangible assets, goodwill, reproduction potential of the enterprise.

Постановка проблеми. Одними із необхідних та важливих чинників збільшення обсягу та поліпшення якості виробленої продукції є забезпеченість підприємств необоротними активами та ефективність їх використання. Розширення, підтримання належного функціонального стану, оновлення, модернізація та раціональне використання необоротних активів сприятимуть стабільному функціонуванню та розвитку вітчизняних підприємств, а отже, підвищуватимуть рівень їх конкурентоспроможності. Проте внаслідок погіршення фінансового становища більшості українських товаровиробників спостерігається погіршення рівня забезпеченості, якісного складу необоротних активів підприємств. За таких умов виникає потреба у дослідженні сучасного стану інформаційно-аналітичного забезпечення управління формуванням, використанням і відтворенням необоротних активів та їх ролі у процесі обороту капіталу вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемними питаннями наявності, ефективного використання та відтворення необоротних активів підприємств займаються багато вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема С.Ф. Голов, Л.Л. Горецька, В.В. Сопко, Г.В. Савицька, Х. Андресен, Д. Колдуел, М.Р. Метьюс, Б. Нідлз. Але значна частина питань, пов'язаних із дослідженням ролі необоротних активів у процесі створення матеріальних благ, інформаційно-аналітичного забезпечення управління формуванням, використанням і відтворенням необоротних активів та їх значення в системі

обороту капіталу підприємств, потребує поглибленого вивчення та вдосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця та ролі необоротних активів у системі обороту капіталу вітчизняних підприємств.

Виклад основних результатів. Аналіз літературних джерел та досліджень вчених свідчить про те, що однозначного тлумачення терміна та сутності необоротних активів не існує. Під цим поняттям розуміють переважно основні засоби та нематеріальні активи. В українському законодавстві відсутнє поняття «необоротні активи». Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» «необоротні активи – всі активи, що не є оборотними». У цьому ж Положенні зазначено, що до оборотних активів належать «грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [1]. В зарубіжній обліковій практиці поняття «необоротні активи» позначається різними термінами: постійні активи; власність, споруди та обладнання; матеріальні постійні активи тощо. В Російській Федерації оборотні активи, які включають нематеріальні активи, основні засоби та дохідні вкладення, об'єднані в матеріальні цінності підприємства, в Швейцарії необоротні активи в активі балансу об'єднані в одну групу – основні засоби; в Німеччині – основний капітал та фінансові активи; в Естонії – основне майно (довгострокові фінансові інвестиції, матеріальне основне і нематері-

альне майно); в Єгипті – основний (основні засоби), моральний (нематеріальні активи) та ресурсний капітал (природні багатства) [2, с. 296–297].

У таблиці 1 розглянуто трактування економічної сутності необоротних активів у вітчизняних нормативно-правових джерелах.

Підсумовуючи трактування економічної сутності необоротних активів, які наводяться у вітчизняних нормативно-правових джерелах, можна зробити висновок, що під необоротними активами треба розуміти активи, що використовуються підприємством у його діяльності протягом тривалого періоду часу (більше одного року) та від використання яких підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди; а їх вартість може бути достовірно визначена.

У бухгалтерському обліку до необоротних активів належать:

- основні засоби;
- інші необоротні матеріальні активи;
- нематеріальні активи;
- довготермінові фінансові інвестиції;
- довготермінова дебіторська заборгованість;
- відстрочені податкові активи;
- гудвіл.

До основних засобів належать матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [6]. Такими матеріальними активами можуть бути будинки, споруди, передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, інвентар, робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження та інші основні засоби. До інших необоротних матеріальних активів належать такі матеріальні активи, як бібліотечні фонди, малоцінні необоротні активи, тимча-

сові (нетитульні) споруди, природні ресурси, інвентарна тара, предмети прокату тощо.

Нематеріальний актив – це довгострокові вкладення в придбання об'єктів промислової та інтелектуальної власності, а також інших аналогічних майнових прав, що визнаються об'єктом права власності конкретного підприємства і приносять дохід у конкретний період часу. До об'єктів промислової власності відносять право на винахід, промислові зразки, товарні знаки і знаки обслуговування. Сюди можна також віднести право на «ноу-хау» [7].

Нематеріальні активи є однією з найбільш значимих складових багатьох підприємств, вони можуть виступити гарантом їх присутності, конкурентоспроможності та домінування на ринку, що забезпечить постійну прибутковість провідних компаній та підприємств. З одного боку, нематеріальні чинники все активніше використовуються у всіх сферах діяльності (здатних привести в дію механізм інноваційного розвитку), а з іншого – ще знаходять своє теоретичне осмислення вченими і правове оформлення законодавцями. Натепер ситуація в галузі управління нематеріальними активами на підприємствах залишається недосконалою. Пов'язано це насамперед з такими наявними в Україні проблемами:

1) облікове законодавство звужує склад нематеріальних активів, зокрема, зараховуючи витрати зі створення багатьох нематеріальних активів на витрати звітного періоду; методика обліку деяких об'єктів інтелектуальної власності взагалі відсутня;

2) одночасно з існуванням нематеріальних активів, які в господарській діяльності підприємства знаходяться або на правах власності, або на ліцензійній основі (як позикові), методичний підхід до відображення нематеріальних активів у звітності однаковий, що приводить до збільшення вартості

Таблиця 1

Економічна сутність необоротних активів у вітчизняних нормативно-правових документах

№	Джерело	Визначення терміна
1	П(С)БО № 2 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [1]	Необоротні активи – всі активи, що не є оборотними. Оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.
2	Фонд державного майна України [3]	Необоротні активи – матеріальні та нематеріальні ресурси, які закріплюються за підприємством на праві господарського відання чи праві оперативного управління і забезпечують провадження його основної діяльності та строк корисної експлуатації яких становить більше одного року або операційного циклу, якщо він більший, ніж рік.
3	Правління НБУ [4]	Необоротні активи – основні засоби (необоротні матеріальні активи) та нематеріальні активи.
4	Федерація Професійних спілок України [5]	Необоротні активи – це матеріальні та нематеріальні ресурси, які є на балансі ФПУ та надані у розпорядження структурним підрозділам для їх експлуатації і строк корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року.

майна (з позиції використання витратного підходу) і не дає об'єктивної оцінки для тих користувачів, які не можуть вимагати додаткової інформації;

3) досить часто облікова вартість нематеріальних активів набагато нижче ринкової вартості, що приводить до заниження майнового стану підприємства, оскільки в обліку, як правило, використовується витратний підхід;

4) унікальні нематеріальні активи часто не враховують у балансі, наприклад, гудвіл не враховується в балансі підприємства, доки не відбудеться акт купівлі-продажу підприємства.

Існує також багато інших подібних проблем.

Вітчизняні підприємства нині мають дуже низький відсоток нематеріальних активів у загальній вартості бізнесу (близько 4%), водночас ринкова вартість додатково врахованих нематеріальних активів на одному і тому ж підприємстві може скласти 17–20% і більше, що, відповідно, збільшує капіталізацію компанії. Світові тенденції в галузі купівлі-продажу бізнесу свідчать про те, що вартість нематеріальних активів у загальній вартості компанії становить від 40% до 90%. Відомі випадки, коли майже вся вартість бізнесу сформована нематеріальними активами.

У таблиці 2 представлено вартість використання нематеріальних активів підприємствами деяких країн світу.

У таблиці 2 вибірково наведені дані з матеріальної вартості використання нематеріальних активів по країнах за їх місцем у глобальному рейтингу конкурентоспроможності за 2014 рік. Наведена перша світова п'ятірка та Україна. Також у таблиці 2 не представлена інформація лідера десятки світових лідерів рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2014 року – Швейцарії, бо дані з вартості використання нематеріальних активів по цій країні в інформуванні Всесвітнього банку відсутні.

Згідно з даними європейського індексного агентства MSCI Вагга сумарна ринкова капіталізація компаній, що котируються на основному фондовому майданчику України, вартістю по кожному підприємству повинні перевищувати \$1 млрд. Капіталізація деяких українських підприємств, за даними агентства, має такі цифри: «Азовсталь» – \$5,3 млрд., «Укрнафта» – \$4,5 млрд., «Райффайзен Банк Аваль» – \$4,9 млрд., Маріупольський мета-

лургійний комбінат ім. Ілліча – \$4,2 млрд., «Укрсоцбанк» – \$1,09 млрд., «Arcelor Mittal-Кривий Ріг» – \$8370 млн. Причому «Укрнафта», «Укртелеком», «Азовсталь», Нижньодніпровський трубопрокатний завод, «Дніпроенерго», «Центренерго», «Західенерго», Полтавський ГЗК котируються не тільки на ПФТС (Перша фондова торгова система), але й на Франкфуртській біржі.

Україна змогла претендувати на включення в індекс MSCI завдяки високим темпам розвитку українського фондового ринку в останні три роки. Це може привести на український ринок нових інвесторів, що забезпечить економічний розвиток держави. А нематеріальні активи, розвиток інформаційних технологій, створення інтелектуальних продуктів на основі використання знань, стратегія підприємства, заснована на розвитку та формуванні використання якостей людського капіталу, сприятимуть конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку та підвищенню їх капіталізації.

Довготермінові фінансові інвестиції – це витрати підприємства на придбання цінних паперів, вкладення коштів у дочірні та інші підприємства на тривалий термін з метою участі в розподілі прибутку, отримання відсотків та дивідендів. Сюди належать довготермінові вкладення коштів у боргові цінні папери, акції та інші корпоративні права.

Довготермінова дебіторська заборгованість – сума заборгованості юридичних чи фізичних осіб, які заборгували підприємству певну суму грошових коштів чи інших активів, що не виникає під час операційного циклу і буде погашена не раніше, ніж через один рік після дати балансу. Така заборгованість може виникнути в результаті операцій фінансової оренди, надання позик іншим підприємствам чи фізичним особам, за реалізовану продукцію, надані послуги, через надзвичайні події тощо.

Відстрочені податкові активи виникають на підприємстві, якщо сума податку на прибуток підприємства, визначена за даними бухгалтерського обліку, є меншою, ніж сума податку, визначена за даними податкового обліку. Така різниця підлягає вирахуванню з належного до сплати у майбутніх періодах податку на прибуток підприємства [8, с. 185–186].

Особливої уваги потребує такий об'єкт необоротних активів, як гудвіл. Поняття «гудвіл» (від англ.

Таблиця 2

Вартість використання інтелектуальної власності у платіжному балансі (у доларах США) [9]

№	Країна	Роки			
		2011	2012	2013	2014
1	Сінгапур	16 609 799,476	19 068 977,578	19 849 541,766	20 153 440,422
2	Фінляндія	1 311 103,01	1 368 020,309	1 775 348,311	1 833 837,704
3	Німеччина	7 117 162,12	7 365 410,636	6 285 154,290	8 399 187,85
4	США	32 551 000,00	36 088 000,00	39 501 000,00	39 016 000,00
5	Україна	744 000,00	746 000,00	727 000,00	1 072 000,00

Рис. 1. Гудвіл та його складові

Goodwill – дослівно «добра воля, добре прагнення») використовується в області господарської реклами. В економічній сфері гудвіл сприяє підвищенню якості виробів, сервісу, поліпшенню відносин між партнерами. Гудвіли – невлічимі активи компанії, склад яких представлений на рисунку 1.

Вони відображають:

- накопичений досвід ділових зв'язків;
- наявність стійкої клієнтури і торгових контрактів;
- престиж фірми та її торгових знаків;
- ділову репутацію компанії (під якою прийнято розуміти вартісну категорію, що представляє різницю між вартістю організації як єдиного цілісного майново-фінансового комплексу і вартістю всіх її активів).

Факторами, що визначають гудвіл, є ефективність діяльності, висока кредитоспроможність, першокласні кадри, культура обслуговування, порядність керівництва. Фактична величина «гудвіл» є порівнянням ринкової вартості матеріальних і нематеріальних активів з контрактною ціною на придбану організацію. Якщо контрактна ціна перевищує ринкову вартість всіх активів, виникає «гуд-

віл позитивний». І навпаки, якщо контрактна ціна нижче ринкової вартості всіх активів, виникає «гудвіл негативний». Коли одна фірма має намір купити іншу фірму, то позитивний гудвіл є премією, яку покупець повинен заплатити понад вартість її активів. У разі, коли фірма працювала невдало, її ринкова вартість потенційним покупцем може бути оцінена нижче балансової вартості її активів. У такому випадку гудвіл від'ємний.

Висновки. Результати проведеного дослідження сутності та природи необоротних активів, а також особливостей їх функціонування дали змогу зробити висновок, що під необоротними активами треба розуміти активи, що використовуються підприємством у його діяльності протягом тривалого періоду часу та від використання яких підприємство очікує отримати в майбутньому економічні вигоди; за умови, що їх вартість може бути достовірно визначена. Необоротні активи в процесі повного циклу вартісного кругообігу проходять всі три основні етапи. Тобто вони обслуговують декілька циклів виробництва, не змінюючи при цьому свою натуральну форму. Результатом їх використання є вироблена продукція.

Список літератури:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року № 87.
2. Голов С.Ф. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / С.Ф. Голов. – К. : ФПБАУ, 2004. – 248 с.
3. Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства : Наказ Фонду державного майна України від 29 грудня 2010 року № 1954 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0109-11>.
4. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банку України : Постанова Національного банку України від 20 грудня 2005 року № 480 із доповненнями та змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-06>.
5. Порядок бухгалтерського обліку, збереження та використання необоротних активів у Федерації профспілок України : Розпорядження голови ФПУ від 13 листопада 2006 року № 180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.licasoft.com.ua>.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 року № 242.
8. Хом'як Р.Л. Необоротні активи: сутність та їх класифікація / Р.Л. Хом'як // Науковий вісник НЛТУ. – 2006. – Вип. 16.6 – С. 184–187.
9. Всесвітній економічний форум: Рейтинг глобальної конкурентоспроможності 2013–2014 // Центр гуманітарних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/2013/09/05/6219>.